بەشوودانی پێشوەختەی کچان دەچێتە خانەی توندوتیژی و پێشێلکردنی مافی منداڵەوە

گوڵان: کۆمەڵایەتی

پەیماننامە نێودەوڵەتییەکانی مافی مرۆڤ، هاوسەرگیری لە ژێر تەمەنی ١٨ ساڵ قەدەغە دەکەن و بەپێی یاسای زۆربەی وڵاتانی پێشکەوتوو بەشوودانی پێشوەختی کچان دەچێتە خانەی توندوتیژی و دەستدرێژی بۆسەر منداڵێتی کچ. لە ماددەی ١٦ی کۆنوانسیۆنی نەتەوە یەکگرتووەکانیش بەشوودانی کچ لە ژێر تەمەنی یاسایی (١٨ ساڵ) رێگەپێنەدراوە و بە کاری نایاسایی و قەدەغەکراو لە قەڵەم دەدرێ، کەچی لە زۆربەی وڵاتانی رۆژهەڵاتیدا بە کوردستانیشەوە هاوسەرگیریی پێشوەخت وەك دیاردەیەك بوونی هەیە. لە ئاستی جیهانیشیدا ساڵانە (١٤) ملیۆن ئافرەت لە تەمەنی (١٤ تا ١٩) ساڵ دەبن بە دایك و دایکانی ژێر تەمەن ١٥ ساڵیش زیاترین قوربانییەکانی ئەو دیاردەیەن کە لەکاتی منداڵبووندا گیان لەدەست دەدەن. بەشداربووانی ئەم راپۆرتەی گوڵان سەبارەت بە هاوسەرگیریی پێشوەخت و دەرکەوتە نەرێنییەکانی زانیاری زیاترمان پێدەدەن.

د. مهاباد کامل:

پێویستە مەلاکان بە هیچ شێوەیەک لە دەرەوەی دادگا کچانی ژێر تەمەنی ١٨ ساڵ مارە نەکەن، حکومەت و پەرلەمانیش رێکاری یاسایی بگرنەبەر بۆ رێگریکردن لە هاوسەرگیریی پێشوەخت و سەرپێچیکارانیش سزای یاساییان بۆ دابنرێت

د. بەشیر خەلیل حەداد:

منیش لەگەڵ ئەوەم کچ لە تەمەنی ١٨ و تەنانەت بیست ساڵان شوو بکات، بەڵام بە مەرجێک کە گەرەنتییەک هەبێت بۆ ئەوەی لە کۆمەڵگەیەکی تەندروست بژی

کەژاڵ هادی فەقێ:

کاتێک لە دەرەوەی دادگا و لە رێگەی مەلاکان مارەبڕینی کچانی منداڵ ئەنجام دەدرێ، ئەوا دادگا ناچار دەبێ گرێبەستی هاوسەرگیرییەکە تۆمار بکات

هاوسەرگیریی پێشوەخت و دەرەنگ وەختیش پڕکێشەن

د. مهاباد کامل عەبدوڵڵا مامۆستای بەشی کوردی لە زانکۆی سلێمانی، لە دەستپێکی قسەکانیدا هێما بۆ ئەوە دەکات کە «هاوسەرگیریی پێشوەخت و دەرەنگ وەختیش بێ کێشە و گرفت نییە و لە هەر دوو جۆری ئەو هاوسەرگیرییە و بەتایبەتی لە هاوسەرگیریی پێشوەختدا کچان لە زۆر رووەوە تووشی کێشەی گەورە دەبنەوە».
گوتیشی: «بەداخەوە هاوسەرگیریی پێشوەخت بۆتە دیاردە و تەنانەت قوتابییەکانی قۆناغی یەکەمی زانکۆ کە وەردەگیرێن، نزیکەی ٥٠ تا ٦٠٪یان هاوسەرگیرییان کردووە، بەتایبەتی کچەکان، هەروەها ژمارەی ئەو کچانەش کە لە قۆناغی ئامادەیی بە شوو دەدرێن کەم نین، ئەوەش چەندین هۆکاری هەیە، هۆکاری یەکەم: نەبوونی رۆشنبیریی خێزانە بەرامبەر بە مەترسییەکانی هاوسەرگیریی پێشوەخت، هۆکاری دووەم ترسی دایک و باوکەکانە لەوەی کچەکەیان تووشی هەڵەیەك بێت، هۆکاری سێیەم باری ئابووریی خێزانە و لەوانەیە توانای ئەوەیان نەبێت خەرجی خوێندنی کچەکەیان تا ئاستی خوێندنی باڵا دابین بکەن، هۆکاری چوارەمیش ئەوەیە کە هەندێك لە دایك و باوکان سەربەستی و ئازادییەکی زۆر بە کچەکەی خۆیان دەدەن بۆ چوونە ناو ژیانی هاوسەری، کاتێکیش پرسیاریان لێدەکەن کە بۆچی کچیان وا بە منداڵی بە شوو داوە؟ دەڵێن: خواستی خۆی بووە. زۆرجاریش دایك و باوك لە بەردەم هاوسەرگیریی پێشوەختە رێگر بوون، بەڵام کچەکە هەڕەشەی خۆسووتاندنی کردووە، هۆکارێکی دیکە ئەوەیە هەموو جۆرە خەڵکێك لە بیانی و عەرەب و وڵاتانی دەوروبەر چ وەك ئاوارە و چ وەك کاسبکار رژاونەتە وڵاتەکەمان و ئەوانیش زۆرجار بە ناچاری، یان بە خواستی خۆیان، کچیان لە ژێر تەمەنی یاسایی بە شوو دەدەن، بەڵام بەگشتی و بە هەر هۆکارێك ئەو جۆرە هاوسەرگیرییانە کاردانەوەی باشی نەبووە، زۆر جاریش دەرەنجامەکەی جیابوونەوە بووە یان زیاتربوونی کێشەی خێزانی و کۆمەڵایەتی لێکەوتۆتەوە، ئێستاش بەپێی ئامارەکان دەبینین رێژەی تەڵاق لە رێژەی هاوسەرگیری زیاترە. واتە کاتێك کچێك نەگەیشتۆتە تەمەنێك کە راست و چەپی خۆی لە یەك جیابکاتەوە، یان لە رووی جەستەیی و عەقڵییەوە بە تەواوی گەشەی نەکردووە، چۆن دەتوانێت بەرپرسیاریەتی قورسی هاوسەرداری و خێزانداری و دایکایەتی هەڵبگرێ؟ ئەو کچانەی زوو شوو دەکەن، بە رووکەش هەڵدەخەڵەتێن و پێیانوایە کە هاوسەرگیری تەنیا رۆژی ئاهەنگ و کراسی بووکێنی لەبەرکردن و چوونە سەفەر و سەیرانە، دواتر دەزانن بەرپرسیارێتییەکەیان زۆر لەوە گەورەترە کە چاوەڕێیان دەکرد. گەرچی هەموو ئەو هاوسەرگیرییانە لەوانەیە نەگاتە جیابوونەوە، بەڵام رۆژ لە دوای رۆژ کێشەکانیان قووڵتر دەبێت، لەلایەکی دیکەوە ئەو کچەی کە هاوسەرگیری پێشوەختی ئەنجامداوە، لە رووی ئابوورییەوە هیچ داهاتێکی نییە و خاوەن گیرفانی خۆی نییە، بۆیە تا کۆتایی ژیانی دەبێت هەر چاوەڕێی دەستی هاوسەرەکەی بکات».

روانگەی ئایینی و شەرعی بۆ هاوسەرگیریی پێشوەخت

کەسایەتی ئەکادیمی و ئایینی د. بەشیر خەلیل حەداد سەبارەت بە هەمان پرس قسەکانی بەمجۆرە دەستپێکرد:
« سەبارەت بە قەدەغەکردنی هاوسەرگیریی کچان لە ژێر تەمەنی ١٨ ساڵ ئەوە شتێکە زیاتر کۆمەڵە و رێکخراوەکان بە ناوی ئازادی و مافی مرۆڤ باسی دەکەن، ئەو تەمەنە لە شەرعی ئیسلامی پیرۆزدا رەچاو نەکراوە و لە رووی شەرعییەوە پێوەرەکە بلووغە، نەك تەمەن، چونکە کچ هەیە لە تەمەنی ١٠ ساڵان و هەشە لە تەمەنی ١٤ و ١٥ ساڵان بە تەمەنی بلووغ دەگات، ئەوەش پەیوەستە بە سروشت و شوێن و کەش و هەوای ژینگەیی کە وا دەکات کچان لەو شوێنانەی کە گەرمترن لە رووی کەش و هەوا زووتر بە تەمەنی بلووغ دەگەن، بلووغیش بەو مانایە کە کچەکە لە رووی ئەندامانی لەش و جەستەیەوە گەشەی تەواوی کردبێت. لە رووی عەقڵیشەوە دەبێت گەشەی کردبێت و لانیکەم دەبێت توانای ئەوەی هەبێت کە بڕیار بدات، لەبەر ئەوەی لەکاتی مارەکردن رای وەردەگرن. هەروەها کە کچ شوو دەکات، ماڵێك ئاوەدان دەکاتەوە، دواتر دەبێتە دایك و منداڵ پەروەردە دەکات و ئەرکی هاوسەرداری و خێزانی لە ئەستۆ دەبێت، واتە کۆمەڵێك ئەرکی قورسی دەکەوێتە سەرشان کە دەبێت توانای راییکردنی هەبێت، بە لە بەرچاوگرتنی ئەو ئەرکانە منیش لەگەڵ ئەوەم کچ لە تەمەنی ١٨ و تەنانەت بیست ساڵان شوو بکات، بەڵام بە مەرجێك کە گەرەنتییەك هەبێت بۆ ئەوەی لە کۆمەڵگەیەکی تەندروست و دوور لە وورووژاندن بژی، کۆمەڵگەیەك نەبێت تووشی هەڵە و لادانی بکات، دیارە کچ لە پاش ١٨ و تەنانەت ٢٠ ساڵانیش لە رووی عەقڵییەوە گەشە دەکات و دروستکردنی ژیانی خێزانیش هەم بلووغی جەستەیی و هەم بلووغی فکری پێویستە، بەڵام بەو هۆکارانەی باسکران، دایك و باوك هەندێکجار بەوە رازی دەبن کە کچی خۆیان لە ژێر تەمەنی ١٨ ساڵیش بە شوو بدەن.

پەرلەمان بەرنامەی چییە؟

کەژاڵ هادی فەقێ جێگری سەرۆکی لیژنەی داکۆکیکردن لە مافەکانی ئافرەتان، سەبارەت بە هەمان پرس دەڵێت: «هاوسەرگیری لە خوار تەمەنی ١٨ ساڵی لە رووی یاساییەوە قەدەغەیە، لەبەر ئەوەی لەو تەمەنەدا شێوازێك لە پێگەیشتن و کامڵبوونی ئەقڵی دروست نەبووە، بۆیە یاسا رێگەی هاوسەرگیری لە خوار تەمەنی ١٨ ساڵی نادات، بەڵام لە هەندێ حاڵەتدا کە لە دەرەوەی دادگا و لە رێگەی مەلاکان مارەبڕین ئەنجام دەدرێ، ئەوا دادگا ناچار دەبێ گرێبەستی هاوسەرگیرییەکە تۆمار بکات،

لە خولی رابردووی پەرلەمانیش بۆ قەدەغەکردنی ئەو دیاردەیە کاری زۆر کرا و بە هەموارکردنەوەی یاسای باری کەسێتی هەوڵی رێگریکردن لە هاوسەرگیریی خوار تەمەنی ١٨ ساڵ دراوە، لە خولی ئێستاشدا لە بەرنامەی کارماندایە کە بە برِگەیەك لە یاسای بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی قەدەغەکردنی ئەو دیاردەیە زیاد بکەین، گەرچی کۆمەڵێ مادده و برِگەی ئەو یاسایە نەچۆتە بواری جێبەجێکردن و گرفت بۆ لایەنی جێبەجێکار دروستدەکات، بۆیە بە هەماهەنگی لەگەڵ حکومەت و چەند رێکخراوێك دەمانەوێ ئەو یاسایە هەموار بکەینەوە». گوتیشی: «لە پەرلەمانی کوردستان پرِۆژەیاسایەك هەیە بە ناوی (مەئزونی شەرعی) واتا رێپێدراوی شەرعی بۆ رێکخستنی مارەبرِین، کە پرِۆژەی ئەنجومەنی دادوەری بووە و خۆیان ئاراستەی پەرلەمانیان کردووە، وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی خوێندنەوەی خۆی بۆ کردووە، لە پەرلەمانی کوردستانیش خوێندنەوەی یەکەمی بۆ کراوە، ئێمەش یاسای ژمارە ٨ی ساڵی ٢٠١١ی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی لە بەردەستماندایە و دەمانەوێ هەمواری بکەینەوە.

لە لای خۆیەوە پارێزەر ئیبراهیم جبرائیل جامباز، شووکردن لە ژێر تەمەنی یاسایی بە «چاولێکەری و لاساییکردنەوەی دەوروبەر» لە قەڵەم دەدات و رایوایە ئەو جۆرە هاوسەرگیرییە کێشەی خێزانی زۆری لێدەکەوێتەوە کە زۆرجار بە جیابوونەوە کۆتایی پێ دێت»، گوتیشی: «ئەو کچەی بە تەمەنی منداڵی بە شوو دەدرێت، غەدری زۆری لێدەکرێت و زۆرجار هاوسەرەکەی زۆر تەمەنی لە خۆی زیاترە و لەلایەن ماڵە خەزوورانیشی لە بەر ئەوەی تەمەنی کەمە و خاوەن هیچ داهات و ئابوورییەك نییە، وەك کارەکەر مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت و هەموو کارەکانی ناوماڵی پێ دەکەن».

رۆژنامەنووس و توێژەری کۆمەڵایەتی هاوژین محیەدین، سەبارەت بە هەمان پرس دەڵێت: «بە گوێرەی ئاماری دادگاکانی هەرێمی کوردستان لە ساڵی ٢٠١٤ رێژەی جیابوونەوە جگە لە پارێزگای هەولێر لە پارێزگاکانی دیکەی هەرێمی کوردستان

پارێزەر ئیبراهیم جبرائیل:

ئەو کچەی بە تەمەنی منداڵی بە شوو دەدرێت، غەدری زۆری لێدەکرێت و زۆرجار هاوسەرەکەی زۆر تەمەنی لە خۆی زیاترە و لەلایەن ماڵە خەزوورانیشی لە بەر ئەوەی تەمەنی کەمە و خاوەن هیچ داهات و ئابوورییەک نییە، وەک کارەکەر مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت

هانا سالار:

یەکێک لە رێکارەکانی چارەسەر ئەوەیە بە یاسا هاوسەرگیری مێرمنداڵان قەدەغە بکرێت و سەنتەر و رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی هەوڵبدەن وۆرکشۆپ و خولی درێژخایەن بکەنەوە و بەشێوەیەکی زانستی گەنجان بەرامبەر بە پرۆسەی هاوسەرگیری وشیار بکەنەوە

هاوژین محیەدین:

بە گوێرەی ئاماری دادگاکانی هەرێمی کوردستان لە ساڵی ٢٠١٤ رێژەی جیابوونەوە جگە لە پارێزگای هەولێر لە پارێزگاکانی دیکەی هەرێمی کوردستان زیادیکردووە